

A NER gatyá nélkül áll a tengerben

Jávor Benedekkel beszélget Jankovics Márton

– Emlékszik a pillanatra, amikor tudatosult önben, hogy ökológiai válság idején fogja leélni az életét?

– Nem tudok ilyen „aha-élményt” felidézni. Gyakorlatilag madárhatározókon meg Attenborough-filmeken nőttek fel, így nemcsak azzal szembesültem nagyon korán, hogy a Föld és a globális környezet milyen fantasztikus gazdagsággal rendelkezik, és milyen lenyűgöző az ökológiai rendszer, amelyben élünk. De azzal is, hogy ez a rendszer veszélyben van, folyamatosan károsodik, az emberi tevékenység egyre inkább aláássa a stabil működését. Biológia iránt érdeklődő gyerekként tehát kezdetektől tudatában voltam a válságnak. A helyzet súlyosságára persze menet közben döbbsentem rá, és ebből már emlékszem kitüntetett pillanatokra. Az 1992-es riói csúcsról szóló híreket például húszéves biológushallgatóként követtem, és akkor esett le, hogy nem pusztán szűk, szakmai-tudományos ügy, hogy mi zajlik az ökoszisztémában. Világossá vált számomra, hogy a mögöttes hajtóerők kívül esnek az ökológiatudomány körén. Ezek ugyanis társadalmi-gazdasági folyamatok következményei, ezért a megoldásuk is csak a társadalmi, gazdasági, politikai döntéshozatal erőterében születhet meg.

– Tehát itt fogant meg először „Jávor Benedek, a politikus” gondolata?

– Akkor még nem merült fel bennem, hogy politikával kellene foglalkoznom, de az igen, hogy ez a

probléma nem oldható meg pusztán a tudomány eszközeivel. Jávor Benedek, a politikus gondolata igazából később született meg. Az egyetemet követően maradtam a szakmában, ökológus kutatóként doktoráltam. A doktori disszertációmban viszont már azt vizsgáltam, hogy az emberi beavatkozás miként hat a természeti rendszerekre, hogyan alakítja át a belső felépítésüket. A konklúzió pedig az volt, hogy ezek a komplex rendszerek végtelenen leegyszerűsödnek a nagy nyomás alatt: csak a pusztá túléléshez szükséges elemi energiaáramlási, táplálkozási struktúrák maradnak meg, mert a természet ebben a szorongatott helyzetben nem engedheti meg magának a sokszínűség fenntartását. A kilencvenes évek végén elkezdtem egyetemen tanítani, egyúttal bekapcsolódtam a civil szervezetek munkájába, 2000-ben pedig Lányi Andrással és másokkal közösen megalapítottuk a Védegyeletet, onnantól civilként próbáltam elérni az ökológiai krízis kordában tartásához szükséges változtatásokat. Még mindig szakemberként, kutatóként, egyetemi oktatóként tekintettem magamra, de erősödött bennem az érzés, amit egyik kollégám, ifj. Zilinszky János fogalmazott meg találóan: ökológiatudománnyal foglalkozni egy széthulló világban kicsit olyan, mint ablakokat mosni a Titanicon.

– A tiszta ablakok kellene az előre látáshoz.

– Természetesen, de amikor süllyed a hajó, akkor nem lehet nem a süllyedéssel foglalkozni. A hasonlat persze kicsit sántít, mert valójában a süllyedést is csak akkor tudjuk megakadályozni, ha megértjük az okait. Hol kaptunk léket, merre vannak a hajótestben a vízzáró rekeszek, és azok miért nem tartják vissza a beáramló vizet? Ha tehát leállunk a rendkívül összetett globális ökoszisztéma kutatásával, amiből még mindig nagyon keveset értünk, akkor a hatékony megoldásokat sem tudjuk megtalálni.

– *Ezért sorsdöntő a politikai meggyőző erő. Tegyük fel, hogy pontosan értjük a süllyedés okait és azt is, mi lenne a megoldás. De hogyan győzzük meg minderről az utasokat, a legénységet és magát a kapitányt?*

4

– Ez kulcskérdés, részben ezért kezdtem tanítani a Pázmány jogi karán, ahol tizenhat évig voltam oktató. Nem ökológus szakembereket képeztünk, hanem jogászoknak próbáltuk a fejébe ültetni, hogy baj van, és hogy ezzel nekik is foglalkozniuk kell. Nem az volt a cél, hogy mélyebben elmagyarázzuk a talajvízszint-süllyedés homoki gyepekre gyakorolt következményeit a Duna–Tisza közén, hanem az, hogy a leendő jogalkotók, jogalkalmazók számára bemutassuk: van egy tágabb kontextusa annak a buroknak, amiben pályájuk során majd működnék és döntéseket hoznak. És hogy a jog bármelyik területével foglalkozik is valaki, nem lehet figyelmen kívül hagyni az egyre súlyosbodó globális környezeti válságot, ami keretezi az emberi társadalom működését.

– *Mekkora nyitottságot tapasztalt a hallgatóktól, akik a bolygó megmen-*

*tésénél azért szerényebb karriercélok-
kal szoktak érkezni a jogi karra?*

– Nyilván volt, aki a háta közepére sem kívánta, és csak túl akarta élni a kötelező környezetvédelmi tárgyat, de amúgy meglepően nagy érdeklődést tapasztaltunk. Abban a szerencsés helyzetben voltam, hogy a kötelező tárgyakon túl a legkülönbözőbb témákban tarthattam speciálkollégiumokat, kutatószemináriumokat – környezeti etika és filozófia, vallások és ökológia, civil szervezetek szerepe az ökológiai aktivizmusban –, és ezekre már azok a hallgatók jelentkeztek, akikben megvolt a nyitottság. Volt olyan fordítószeminárium, amelynek eredményei megjelentek publikált kötetekben is, sőt, az egyik posztgraduális hallgatóm szakdolgozata tulajdonképpen átment a parlamenten. A tiszai ciánszennyezést követően Magyarországon is felerősödtek az aggodalmak, hogy a cianidos aranybányászati technológia mekkora kockázatot jelent a Kárpát-medence számára. Nemcsak a technológia romániai betiltására irányultak erőfeszítések, de fölmerült a veszélye annak is, hogy ilyen cianidos technológiával megindulhat az aranybányászati tevékenység akár a Börzsönyben vagy a Mátrában is. A szakdolgozó hallgatómmal közösen készítettünk törvénytervezetet a cianidtechnológia magyarországi betiltásáról, ami végül nem önálló törvényjavaslatként került az Országgyűlés elé, de a lényege beépült a bányászati törvény módosításába. Hozzáteszem, mind az öt párt támogatásával.

– *Ma már szinte politikai sci-fi kategória, hogy létezhetnek ilyen „nemzetegyesítő” ügyek.*

– Ez egy elsüllyedt világ. De volt idő, amikor még le tudott ülni egy asztalhoz az MSZP, az SZDSZ, a Fidesz, az MDF és a KDNP.

– *Pedig azok sem voltak éppen béke-évek.*

– Mégis akadtak pillanatok, amikor úgy tűnt, hogy a politika tud a normalitás talaján állva működni. És képes elfogadni, hogy vannak közös érdekek és célok, amelyek mentén a különféle politikai oldalak együttműködhetnek. Nemcsak a ciánszenyezés volt ilyen téma, akkoriban küzdöttünk például a Jövő Nemzedékek Országgyűlési Biztosa intézmény felállításáért. Évekig tartó lobbizás és nehéz tárgyalások után, de ez is teljes politikai konszenzus mellett tudott megszületni. Meggyőző többséggel ment át. Ez nagyon előremutató lépés volt, hiszen azon kevés ország egyikévé váltunk, amelyekben a jövő nemzedékek érdekeinek képviselőjére létrejött egy közjogi intézmény. Pozitív nemzetközi visszhangja volt, sokfelől jártak Magyarországra, hogy megvizsgálják a működését, és hogy egyáltalán miként jöhetett létre.

– *Egy ilyen intézmény szimbolikus értéke világos, de tudott-e kézzelfogható hatást is gyakorolni a politikára?*

– Az intézmény nem tudta igazán kifutni magát, mert – ahogy a legtöbb demokratikus féket és ellensúlyt – ezt is maga alá gyűrte a fideszes úthenger az elmúlt tizenhárom évben. A jövő nemzedékek ombudsmanjának önállóságát megszüntették, jogköreit szűkítették, miközben persze az egész ombudsmani intézményt kiüresítették, ami pedig komoly respektust kivívott hivatal volt. A rövid időszakban, amíg működött, volt

ugyanis konkrét hatása a jogalkotásra például az erdőtörvény körüli vitáknál. Emellett a helyi környezeti konfliktusokban sokszor a jövő nemzedékek országgyűlési biztosának állásfoglalásai segítettek a civilek munkáját. A jövő nemzedékek iránt érzett felelősség gondolata még a fideszes alaptörvénybe is beépült. Persze lehet azt mondani, hogy ennek semmi jelentősége, mert az alaptörvényt úgyis mindig az aktuális kormányzati érdekekhez igazítják. Attól még tény, hogy nagyon kevés ország alkotmányában szerepel ez a gondolat explicit módon. Ez egész biztosan nem történhetett volna így, ha nem előzi meg a Jövő Nemzedékek Ombudsmanja intézmény, és ha nem ostromoljuk ezzel kitartóan a döntéshozókat több parlamenti cikluson át. A törvényjavaslat körül zajló intenzív közéleti viták teremtették meg azt a politikai klímát, amiben még a Fidesz is úgy érezte a 2011-es alkotmányozási folyamat során, hogy ezt az elemet be kell építenie szövegbe.

– *Politikusai életrajza általában onnan indul, hogy biológusként végzett az ELTE-n, de engem érdekelne, hogy kötött ki gimnazistaként a benecéseknél Pannonhalmán. Ráadásul a nyolcvanas években, amikor ez még akár hátrányokkal is járhatott volna.*

– A családi háttér volt meghatározó. Műszaki értelmiségi szülőkkel, polgári környezetben nőttem fel, a szocializmus idején is természetes módon jártunk hittanra és templomba. Semmiféle nyomás nem volt rajtam, hogy menjek Pannonhalmára. Először a bátyám járt oda, az ő példáját látva döntöttem el, hogy én is ezt szeretném. Az is játszhatott némi szerepet, hogy a nagyszüleim balato-

ni otthonával egy utcában volt nyaralója a Korzenszky családnak, úgyhogy Korzenszky Richárd, aki később pannonhalmi igazgató, majd tihanyi perjel lett, lényegében három házzal odébb töltötte a nyarai egy részét.

– *Azért is fontos ez, mert Magyarországon a kereszténység a politikai harcok része lett, és kialakult egy primitív, káros sztereotípiá, hogy kétféle ember létezik: a kormány politikáját támogató jó keresztények, illetve a vallásgyalázó balosok. Önnek milyen kapcsolata maradt mára a kereszténységgel vagy a keresztény közösséggel?*

– Az ilyen minősítésekre csak a klasszikus viccet tudom idézni válaszként: és az igazi belgák hova álljanak? Mert én valahol a kettő között helyezkedek el. Megvolt bennem az alapvető érdeklődés a vallási kérdések és a transzcendens iránt. Izgattott, hogy létezik-e valami az emberi világon túl, és azt hogyan lehet szakokban kifejezni. A dogmatikus, tételes kereszténység kapcsán viszont már Pannonhalmán is erős kételyeim voltak. Mindig úgy tekintettem az egyházra, mint társadalmi képződményre, amelynek kinyilatkoztatásait és a működését rengeteg történelmi esetlegesség befolyásolta az évszázadok folyamán. Tehát a kezdetektől kritikusán viszonyultam a formalizált, intézményes kereszténységhez, miközben valóban sokáig mozogtam ebben a közegben. Gimnázium után is eljártam keresztény ifjúsági közösségekbe, majd jött két évtized a Pázmányon. Oktatóként nekem is alá kellett írnom egy nyilatkozatot, hogy nem fogok az egyetem alapvető szellemiségével ellentétes tevékenységet folytatni, ám ezenkívül soha senki

nem kérte számon rajtam nemcsak azt, hogy a magánéletben mit gondolok vagy teszek, de még csak azt sem, hogy az óráimon mit tanítok. Ez az egyezség megmaradt a civil aktivista korszak, majd az LMP megalapítása után is, egészen 2014-ig, amikor az új dékán, Varga Zs. András mondva-csinált indokokkal, de nyilvánvalóan politikai szándékkal eltávolított az egyetemről.

– *Egy időben fájódott azért is, hogy közös nevezőre hozza a vallási tanokat és a zöldgondolatot.*

– Mert megértettem, hogy az egyházaknak, mint jelentős társadalmi szereplőknek, nem csak szerepük van a jelenlegi helyzet kialakulásában, de megvan a lehetőségük is, hogy formálják az emberek értékválasztásait és normarendszerét. A vallás tehát alkalmas a társadalmi tudatosság növelésére, az egyre mélyülő ökológiai válság pedig nem hagy teret arra, hogy elengedjünk bármilyen lehetőséget, ami közelebb vihet a megoldáshoz. Elkezdtem beleásni magam, hogy az egyházi tanítások hogyan szólalnak meg az ökológiáról és annak válságáról, és azt láttam, hogy itthon ezzel senki nem foglalkozik. „Felelőségünk a teremtett világért” címen a Védjeggyel publikáltunk egy szöveggyűjteményt, amiben a katolikus dokumentumok mellett a protestáns egyházak és a zsidó vallás ökológiai nézetei is szerepeltek. Ez egészen odáig ment, hogy 2008-ban Harsányi Ottó ferences szerzetessel közösen szövegeztük meg a Magyar Katolikus Püspöki Konferencia éghajlati válságról szóló körlevelét.

– *Ferenc pápa is gyakran fogalmaz meg hasonló gondolatokat.*

– Odáig nem merészkednék, hogy Ferenc pápa tőlem kölcsönözte a Laudato si' enciklikája alap gondolatát (*nevet*), de úgy gondolom, hogy Magyarországon volt némi hatása a Védegyeletben és a Pázmány környezetjogi tanszékén végzett munkánknak. A hazai katolicizmuson belül létrejött a teremtésvédelmi gondolkodás, ami a mai napig zajlik. Az egy másik dolog, hogy a 2010-es kormányváltás óta tapasztalt folyamatok számomra rettenetesen kiábrándítóak voltak. Szomorú volt látni, hogy a magyar egyházak – nagyon kevés kivétellel – lényegében végrehajtóivá váltak az autokratikus, az országot szerintem történelmi lépésekben vakvágányra terelő politikai kurzusnak. Ez engem személyesen is mélyen érintett, és nagyon erős kiábrándulást hozott még a korábbi szkepticizmusomhoz képest is. Szembe kellett néznem azzal a sajnálatos ténnyel, hogy az egyházak jelentős része nem a megoldás, hanem a probléma részét képezi.

– *A megosztottság nemcsak a konstitutív közéleti párbeszédet lehetetleníti el, de ez az egyik fő kihívása a zöldmozgalmaknak is. A sikeres zöldpolitika ugyanis azt igényelné, hogy a legkülönbözőbb világnézetű emberek köteleződjének el egy ügy mellett, és szervezeten cselekedjenek a közös célokért. A kihívás nagyságát pedig jól mutatja a hazai zöldmozgalom pártszakadásokkal és ideológiai perpatvarokkal terhelt története, ami le is morzsolta a támogatottságát. Szükségszerűen kódolva volt a kudarc ebbe a felállásba, vagy egyéni politikai hibák miatt alakult így?*

– Is-is. Maga a zöldmozgalom sokszínű, és ez így van jól. Vannak

konzervatívabb nézeteket valló aktivisták, szervezetek, és vannak progresszívebb, balosabb mozgalmak, ami természetes, hiszen a világ bonyolult hely, nem lehet mindig egyértelmű kategóriákba belegyömöszölni. A civil szférában elég nagy a szabadság és a rugalmasság ahhoz, hogy ez a sokszínűség érvényesüljön. A politika színterére lépve nyilván élesednek a feszültségek, és hangsúlyosabbá válik, hogy baloldali, jobboldali vagy liberális szemszögből közelít-e valaki a kérdéshez. Az LMP alapításakor abból indultunk ki, hogy ez az egész két- vagy háromszatú politikai mező meghaladott, mert nem képezi le a 21. századi valóságot. Nem ad például érdemi választ a körülötünk kibontakozó ökológiai válságra, ezért szükségét láttuk egy új, önálló pólus, az ökopolitika létrejöttének, amely ugyan sok ponton érintkezik a hagyományos ideológiákkal, de nem részhalmaza egyiknek sem. Az ökopolitikát a liberális eszméssel rokonítja a jogkiterjesztés dogmája, mert a zöldszervezetek célja, hogy a döntéshozatalban a még meg nem született emberek, illetve az emberen kívüli világ szempontjai is kapjanak nagyobb jelentőséget. Egyes irányzatok odáig vinnék ezt a kiterjesztést, hogy a tavaknak és más ökológiai egységeknek is jogalanyiságot biztosítanának.

– *Például az ember által fojtogatott Balatonnak.*

– A Balatonnal kapcsolatban tényleg van ilyen magyar kezdeményezés, de Új-Zélandon a Whanganui folyó már 2017-ben önálló jogalanyiságot kapott. Máshonnan nézve viszont azt látjuk, hogy a tradíció és a helyi beágyazottság tisztelete a konzerva-

tív gondolathoz köti az ökopolitikát. Ezzel együtt szerintem a legtöbb kapcsolódási pontja mégiscsak a baloldali felfogással van. Az ökopolitika mélyen közösségelvű. Nem az individuumot abszolútizálja, hanem azt vallja, hogy az ember, mint világba vetett lény, szükségszerűen közösségekben valósítja meg önmagát – ezért nem is lehet ettől elvonatkoztatva értelmezni. A szolidaritás és a társadalmi kohézió tehát kiemelt fontosságú az ökopolitika számára, ami ugyanakkor túllép a baloldal emberi társulásokra korlátozott közösségfogalmán. Azt vallja, hogy a bolygó másik felén élők, a még meg nem született emberek, sőt, az állatok, növények, ökoszisztémák is részét képezik annak a közösségnek, amelyet a döntéshozatallal szolgálni kell. Az LMP alapításakor tehát az volt az ambíciónk, hogy ennek az új pólusnak, az ökológiai politikának teremtsük meg a magyarországi képviseletét. Az volt a nagy kérdés, hogy létrejöhete-e olyan közösség, amelynek elsődleges identitását a zöldgondolat adja, és ezáltal meghaladja a hagyományos ellentéteket.

– *Azóta megkaptuk erre a kérdésre választ, amit tömören úgy is összegezhethetnénk: mégse lehet más a politika.*

– Szerintem ez nem volt eleve kudarcra ítélt kísérlet. Az LMP-ben megvolt a potenciál arra, hogy a különböző szocializációval, háttérrel és világnézettel érkező emberek létrehozzanak egy működő közösséget. A 2010-es, 7,5 százalékos hozó választáson a párt szavazói bázisa még teljes katyvasz volt: akadtak benne kiábrándult baloldaliak, elanyátlanodott SZDSZ-esek, szoftkonzervatívok, akik érzékelték a Fidesz nyomulása

jelentette veszélyeket. Amikor persze kiderült, hogy amit beellettak az LMP-be, annak nagy része nem teljesül a parlamentben, akkor hamar elkezdődött a lemorzsolódás, ami meg is látszott az akkori önkormányzati választás eredményein. Ám egy-két év elteltével elkezdett kialakulni az új bázis a párt körül, amelyik már nem azért támogatta, mert hamis víziókat látott bele, hanem azért, mert egyértelműen látott az általa képviselt ügyekkel.

– *Ezt a bázisépítést törte derékba a pártszakadás.*

– Így van, de itt kulcsfontosságú a történelmi-politikai kontextus. Ha 2010 után szokványosan rossz kormányzás lett volna Magyarországon, amit az LMP szakmailag hitelesen, ékes szavakkal ostromozott volna, akkor ezt a közösséget stabilizálni lehetett volna. Akkor is lettek volna belső konfliktusok, de nem éleződtek volna ki annyira, hogy a működést veszélyeztessék. A német zöldpárton belül például nagyobb nézetsokszínűség uralkodik, mint nálunk a szakadás előtt, ezek mégsem eredményezik a szervezet szétesését. Szerintem az LMP tragédiája az volt, hogy nem pusztán a rossz kormányzással kellett szembenéznie, hanem egy teljesen új történelmi helyzetben találta magát, az Orbán-kormány ugyanis programszerűen nekilátott a demokratikus keretek és a jogállamiság leépítésének. Akkor persze még nem lehetett előre látni, hova fog eljutni ez a folyamat: például, hogy Oroszország ukrajnai agressziója során szinte nyíltan az oroszok mellé állunk. De az már akkor látszott, hogy a rendszer képtelen az önkorrekcióra. Az illiberális biciklit megállás nélkül tekerni kell, különben felborul. Az Or-

bán-rendszernek ezért egyre nagyobb blódségeket kell kitalálnia, mert ha nem pörgeti magát tovább ebbe az autokratikus irányba, a stabilitása veszélybe kerül. 2012-re a rendszer természete világossá vált, ami kiélezett döntés elé állította az ellenzékét. Úgy tesz, mintha ez is csak egy rossz kormány lenne a sorban, vagy belátja, hogy itt valami lényegileg más útra léptünk, mint a rendszerváltás óta bármikor. Lehetünk bármilyen kritikusak azzal szemben, ahogy Magyarországon végbement a rendszerváltás, akár csak a politikai elit teljesítményével az azt követő húsz évben, de ez egy fundamentálisabb fenyegetés. Ezért bizonyos eszközökkel élni kell – például muszáj összefogni más ellenzéki erőkkel –, ha meg akarjuk akadályozni a rendszer stabilizálódását. Én akkor határozottan azt képviseltem, hogy 2014 tűnik az utolsó esélynek, hogy normál választáson legyőzzük a Fideszt, mert ha még egy választást megnyer, olyan szinten bebetonozza magát a hatalomba, hogy összehasonlíthatatlanul nehezebb lesz bármiféle politikai alternatíva kiépítése.

– Ha tovább tágítjuk a fókuszot, akkor a legnagyobb időnyomást nem a NER, inkább a klímaváltozás jelenti. A tudományos előrejelzések alapján nagyon gyorsan kellene széles társadalmi konszenzust állítani olyan radikális programok mögé, amelyek alapvetően forgatják fel megszokott életünket. Ez nem tűnik lehetetlen küldetésnek?

– Bizonyos értelemben az, valóban viszont nincs más választásunk. Ha nem tudjuk a radikális politikai célkitűzéseket megvalósítani a következő egy-másfél évtizedben, a

klímaváltozás következményei kezelhetetlenné válhatnak, ami idővel felszámolja a jelenlegi formában működő államberendezkedéseinket is. Ezért amikor azzal vádolják a radikális zöldeket, hogy ez pusztán utópia vagy álmodozás, mindig azt felelem, hogy épp fordítva: az az egyetlen reális és vállalható cselekvés. Álomvilág azt gondolni, hogy nem lépünk meg ezeket, és mégis bízunk benne, hogy ugyanúgy maradnak a dolgok. Ez sokkal megvalósíthatatlanabb álmodozás annál, mint hogy radikális lépések mögé teremtsünk széles körű politikai akaratot. És miközben órákon át tudnám sorolni a klímakrízissel kapcsolatos negatív fejleményeket, akadnak reménykeltő elmozdulások. 2014 és 2019 között voltam európai parlamenti képviselő, ebben az időszakban tárgyaltuk az EU egyedik energiacsoportját, amelynek elemeit a ciklus végén fogadták el. A kiindulópontot még 2014-es vállalások adták, miszerint 2030-ra az EU 30 százalékos megújuló részarányt, 30 százalékos energiahatékonysági célt és 40 százalékos kibocsátáscsökkentést ér el. Késhegyre menő viták zajlottak a parlamentben, és mi, zöldek mindig elmondtuk, hogy ez messze nem elég az időközben aláírt párizsi egyezményben foglalt célkitűzések megvalósításához. A 40 százalékos kibocsátáscsökkentés érinthetetlennek bizonyult, a másik célszámokban pedig tizedszázalékokon ment a huzavona a bizottság, a tanács és a parlament között. Ez volt tehát a mozgástér, majd alig telik el egy év, az új bizottság pedig előáll a Green Deal javaslatával, amelyben a korábbi szent tehén, a 40 százalékos kibocsátáscsökkentési cél hirtelen

55 százalékra emelkedik. Ennek fő oka persze az, hogy közben volt egy EP-választás, amin a zöldek kiemelkedő eredményeket értek el, különösen Németországban. Az akkor kormányzó CDU–CSU rengeteg szavazót veszített, akiknek jó része a zöldekhez vándorolt át. Ettől rettentően megijedtek a német konzervatívok, a közülük érkező Ursula von der Leyen pedig a bizottság élén próbált ellenszert találni a folyamatra. Tehát nem a klímaválság ijesztette meg az európai intézményeket, a CDU szavazóinak elvesztése sokkolta a bizottságot, ami miatt egy csapásra megnőtt a zöldpolitikai szándékok mozgásteré.

– *Az elmúlt időszakban viszont többen aggódtak amiatt, hogy az EU enged a lobbierdekeknek, és elkezdte felvizezni a Green Dealt.*

10

– A nagy ijedelem picit alábbhagyott, és belátták, hogy mégsem omlik össze a német konzervatív politika. Amint biztosítottak látszott a túlélés, tényleg elkezdtek visszavenni az ambíciókból, és kis híján megölték a bizottság által előterjesztett természet-helyreállítási törvényt. Végül szerencsére átment, de ebből is látszik a politikai dinamika ingatag természete. A történet pozitív tanulsága, hogy időnként jönnek olyan impulzusok, amelyek lökést adhatnak a radikális változások iránti nyitottságnak.

– *Kérdés, hogy az ijedtség tényleg adhatja-e az alapját tartós, rendszer szintű változtatásoknak. A Covid-pánik idején is sok szó esett arról, hogy nem térhetünk vissza ahhoz, ahogy előtte éltünk. Mára viszont úgy tűnik, mintha meg se történt volna az egész.*

– Ezzel csak részben értek egyet, mert szerintem a Covid igenis hagyott maga után tartós változást. Sok fontos következtetést persze nem vontunk le, de a globális politikai gondolkodás masszívan átalakult a járványt követően, amire Oroszország agressziója rátett egy lapáttal, így stabilizálva a változást. Évtizedek óta uralkodott az a neoliberais-neokonzervatív dogma, hogy a piac minden problémát megold, ezért le kell építeni a szabályozókat, amelyek csak akadályoznak. Ezt a hitet a 2008-as válság ingatta meg először, leleplezve, hogy a szabadjára engedett pénzügyi folyamatok nem a hatékonyság maximalizálásához, hanem instabilitáshoz vezetnek. Amikor aztán beüt a krach, mindenki az államhoz rohan, hogy mentse meg a bankokat, és pumpálja a pénzt a rendszerbe. A Covid és az ukrajnai háború végérvényesen megmutatta, hogy a piac csak egy részhalmaz, ami egyáltalán nem képes kezelni a rajta kívül eső folyamatokat. Mert a piac semmit nem tud mondani arról, hogy mi legyen egy világválsággal, vagy mihez kezdjünk egy birodalmi nosztalgiába süppedő nagyhatalom területszerző háborújával. Ha tehát volt totális illúzió az elmúlt évtizedekben, akkor épp ez a piaci fetisizmus volt az. Nem véletlen, hogy mostanában újra erősödik a közösségi szabályozás és az állami szerepvállalás iránti igény. De talán még fontosabb, hogy a politikai gondolkodás középpontjába visszatért a biztonság, kiszorítva onnan „a hatékonyság mindenképp felett” elvét. Megértettük, hogy nem a lehető legnagyobb hatékonyságra kell optimalizálni a rendszereinket, hanem arra, hogy rugalmasak, stabilak és biztonságosak legyenek.

– *Az orbáni politika sikerének egyik titka is ez, hogy biztonságot és stabilitást ígér a külső fenyegetésekkel szemben.*

– Kommunikációs szinten Orbán rendszere nyilván felismerte, hogy az ilyen zűrzavaros, változó, veszélyekkel teli világban az emberek biztonságra vágynak. A probléma csak az, hogy a NER szisztematikusan figyelmen kívül hagyja az országra leselkedő valós veszélyeket, és helyette nem létező, konstruált fenyegetésekkel szemben mozgósítja a társadalmat. A klímaválság súlyosbodása és az erre való felkészülés elmaradása, a társadalom elöregedése, a humán tőke, az egészségügy vagy az oktatás erodálódása – ezek a valódi veszélyek, amelyek a magyar társadalomra leselkednek. De a kormánynak ezekre nincs válasza, vagy ha igen, akkor aktívan ront a helyzeten. Ráadásul még a szövetségeseinket is elidegeníti, légüres térbe katapultálva az országot egy turbulens időszakban, amikor a hatalmi erőviszonyok épp átalakulnak, a játékszabályok pedig megváltoznak. Közben a teljes kommunikációs gépezetét arra használja, hogy meggyőzze az embereket: Magyarországon ma tényleg az a fő probléma, hogy átoperálnak-e óvodásokat fiúból lánnyá vagy lányból fiúvá. Amíg ilyen álkérdésekkel vagyunk elfoglalva, nem tudunk érdemi vitákat folytatni arról, hogy az Oroszországtól való energetikai függés miként ássa alá alapvetően Magyarország biztonságát és stabilitását. Mert úgy függünk tőlük gáz- és nukleárisfűtőanyag-ellátás tekintetében, hogy közben fogalmunk sincs, Putyin mit fog csinálni a következő hónapban. Orbán Viktornak sincs fogalma, hiszen egy héttel a háború

kitörése előtt azzal a szent meggyőződéssel jött haza Moszkvából, hogy nem lesz háború. A helyzet kicsit a nyolcvanas évek kései szocializmusára emlékeztet. Akkoriban a demokratikus ellenzék nagyon tiszteltreméltó és intellektuálisan bátor tevékenységet folytatott, ami alig valamivel járult hozzá a rendszer bukásához. A rendszer két okból állt fejjel lefelé: egyrészt kimerültek a gazdasági alapjai, másrészt a nemzetközi környezet megváltozásával elvesztette a stabilitását. A NER helyzete sok szempontból hasonlít erre. Az uniós források elapadóban vannak, és már a múlté a 2010-es évek példátlanul kedvező világgazdasági környezete is, amiben kiépíthető és stabilizálható volt a rendszer. Warren Buffett bonmot-ja, hogy apály idején derül ki, kin nincs fürdőgatyája. Eljött az apály ideje, és kiderült, hogy a NER gatyája nélkül áll a tengerben. Ebből következhet a rendszer összeomlása, mint a nyolcvanas évek végén, de az is lehet, hogy újra stabilizálódik, úgy, hogy a jelenleginél még sokkal autokratikusabb arcát fogja mutatni, ami akár szakítópontig vezethet az EU-val.

– *Ha gatyája nincs, fügefalevélnek mindenesetre ott van Paks II. vagy a gombamód szaporodó akkugyárak. A környezetvédelmi tárcát leépítő Fidesz persze aligha vádolható a zöldszempontok túlhangsúlyozásával, de a nagy, stratégiai beruházások kapcsán gyakran felmerülnek efféle érvek: hogy mindez nemcsak az ország gazdasági pozícióit, energiabiztonságát és a rezsi-csökkentés védelmét szolgálja, de egyben fontos lépés egy zöldebb jövő felé is. Lát ebben valamennyi igazságot?*

– Még féligazságnak sem mondanám ezeket az érveket. A nukleáris energia ugyan valóban alacsony széndioxid-kibocsátású technológia, csak éppen máshol, az évezredekig sugárzó hulladéknál vagy a hűtővíz víz-szaengedésekor a Duna túlmelegítésével meg súlyos környezeti károkat okoz. De nem is csak ez a baj, hanem az, hogy rendkívül drága, és nagyon lassan, tizenöt-húsz év alatt megépíthető energiatermelő kapacitásról beszélünk. Egész egyszerűen sem pénzünk, sem időnk nincs arra, hogy atomenergiával próbáljuk meg kiváltani a fosszilis energiahordozókat. Főleg, hogy a vele versengő megújuló energiaforrások, illetve az energiahatékonysági beruházások révén töredékáron, néhány év alatt el lehet érni ugyanazt a kibocsátáscsökkentést. Zöldszempontból a kérdés, amire a kormánynak választ kéne adnia, az, hogy miért kéne egy megawattóránként 80-100 euróért termelő atomerőművel megpróbálni szembeszállni a klímaváltozással, ami leghamarabb a 2030-as évekre vagy még később készülhet el (ha egyáltalán), ahelyett, hogy a 20-30 euróért (tehát harmadnegyed áron) termelni képes, néhány év alatt megépíthető megújulókra vagy az energiahatékonyságra koncentrálnánk. És erre nincs, pontosabban erre sincs válasz. Ahogy arra sem, hogy Paks II.-vel miért teszik hazánkat még függőbbé az oroszoktól, hogy egyáltalán hogyan szándékoznak megépíteni ezt az erőművet az egyre szigorodó európai szankciós környezetben, hogy miért ilyen kétségbeesetten gyenge és amatőr az egész projekt menedzsmentje, és miért bízunk abban az orosz cégben, amely kilenc év alatt hat év késést halmozott fel, mert egyszerűen kép-

telen volt engedélyezésre alkalmas tervekkel előállni.

Az akkumulátorgyárak kapcsán megint csak egyetlen kiragadott elemre építve hagynak figyelmen kívül millió ellenérvet. Az elektrifikáció valóban része lesz a közlekedés dekarbonizálásának, de csak utolsó, csővégi megoldásként, az előtte szükséges összes többi lépést pedig következetesen elutasítja, „autósüldözésnek” aposztrofálja a kormányzat, pedig nélkűlük az elektromos autózás legfeljebb szépségtapaszt, teljességgel elégtelen az EU-s közlekedési kibocsátáscsökkentési célok teljesítéséhez, ahogy a közelmúltban ezt egy cikkben részletesen bemutattam.¹ És akkor arról nem is beszéltünk, hogy az akkumulátorgyártás feltételei – víz, energia, munkaerő stb. – szinte kivétel nélkül hiányoznak Magyarországon, semmi sem magyarázza, hogy miért nálunk kéne súlyos környezet-szennyezések árán ebben a helyzetben fél Európa számára akkumulátort gyártani. Itthon egyedül a német autógyárak jelentette igény van meg a tömeges akkumulátorgyártáshoz, és bár Szijjártó Péter soha nem hagyott kétséget afelől, hogy a magyar kormány alapvetően ezen gyártók érdekeiket védi, az ország számára azonban a náluk jelentkező profitnak csak a környezeti, társadalmi költségei maradnak. Klasszikus környezeti kizsákmányolás, ökológiai gyarmatosítás szemtanúi vagyunk, ilyen vegytiszta formában eddig főképp Dél-Amerikában vagy Dél-Ázsiában volt tanulmányozható a folyamat. A magyar kormánynak köszönhetően ezt most már testközelből vizsgálhatjuk.

¹ Jávor Benedek: Megmentik-e az elektromos autók a klímát? In: hvg360.